
OMAGIERI

NICOLAE MĂȚCAȘ – PROFESOR, SAVANT ȘI APĂRĂTOR AL CETĂȚII

Distinsul lingvist și om de cultură, profesor universitar, doctor în filologie, poet, luptător neînfricat pentru reîntronarea limbii române din Republica Moldova în drepturile sale legitime, Nicolae Mățcaș, a văzut lumina zilei la 27 aprilie 1940 în comuna Crihana Veche, județul Cahul, România, într-o familie de țărani get-beget, hărnicia cărora i-a fost transmisă descendentului împreună cu „cei șapte ani de acasă”. Omagiatul a preluat dragostea de muncă onestă și de comportament în viață de la bunii părinți, de la satul de baștină, unde, într-adevăr, *s-a născut veșnicia* (Lucian Blaga), și s-a străduit să le aplice cu perseverență în tot ce a întreprins ulterior. După cum avea să mărturisească mai târziu: „grija mea ulterioară a fost să nu pierd cumva prin hățișurile vieții ceva din principiile etico-morale pe care mi le-au altoit tata, fratele, satul natal și să încerc a le transmite copiilor mei” (Limba Română, [Chișinău], 2000, nr. 6-12, p. 36).

Copilăria și adolescența și-a petrecut-o la Crihana suportând pe rând, ca și semenii săi din acei ani, vicisitudinile războiului, ale deportărilor în Siberii de gheață, ale foametei organizate, ale colectivizării forțate și ale desproprietăririi țăranilor, dar le-a depășit pe toate. Așa că acum după 7 decenii de muncă asiduă este un bun prilej de a schița câteva momente din viața și activitatea sa.

Absolvind în 1957 școala medie cu mențiune, se înscrie în toamna aceluiași an la Facultatea Istorie și Filologie, specializarea Limba și Literatura Română (moldovenească numită atunci). După absolvență, în 1962 devine asistent la catedra de limbă moldovenească a aceleiași universități, urcând apoi toate treptele ierarhiei universitare. În 1967, după ce-și susține teza de doctorat la Leningrad (azi Sankt Petersburg) cu tema **Lexicul și morfologia publicisticii moldovenești în comparație cu lexicul și morfologia celorlalte stiluri funcționale dacoromâne** – subiect relevând pentru acei ani, dar și pentru mai târziu, un act de mare curaj – este conferențiar la catedra de Limba și Literatura Moldovenească a Facultății de Filologie de la Institutul Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău, din 1973 – docent, iar din 1991 – profesor. Între anii 1967-1970 este decan al aceleiași facultăți, între anii 1980-1987 – șeful catedrei de Limba și Literatura Moldovenească, între 1987-1990 – șeful catedrei de limbă moldovenească și totodată (prin cumul) cercetător științific la Institutul de Limbă și Literatură al AȘ din Moldova. Din 1990-1994 este ministrul al Științei și Învățământului din Moldova.

Timp de mai bine de trei decenii profesorul Nicolae Mățaș ține o serie de cursuri generale și speciale de primă importanță pentru pregătirea filologilor, cum ar fi: *Fonetica limbii române literare*, *Gramatica istorică a limbii române*, *Sintaxa limbii române*, *Istoria limbii române literare* etc. Prelegerile dlui Mățaș erau întotdeauna așteptate de către studenți pentru consistența lor teoretică și pentru forma de prezentare a materiei. Era un pedagog apreciat. Atrăgea tineretul studios prin exemplul său personal. Se bucura de respect și încredere din partea celor din preajma lui. Fiind profesor prin vocație, Domnia Sa a avut un rol important în dezvoltarea conștiinței naționale la numeroase generații de studenți, care, devenind profesori, au aprins flacăra Limbii Române în sufletele a mii de copii din gimnaziile și liceele basarabene, au pregătit evenimentele din 1988-1990.

Concomitent participă la elaborarea manualelor și materialelor didactice, îndrumărilor și altor lucrări metodice. Este autor și coautor a 10 manuale pentru învățământul preuniversitar și universitar, a peste 250 de articole, studii științifice și metodice. Să amintim doar câteva: *Fonetica și Fonologie. Triplul aspect al sunetului articulat* (în colaborare), Chișinău, 1976; *Probleme dificile de analiză gramaticală*, Chișinău, 1978; *Școală a gândului. Teoreme lingvistice*, Chișinău, 1982; *Elemente de morfologie în clasa a VI-a* (în colaborare), Chișinău, 1983; *Româna corectă. Ghid de cultivare a limbii* (în colaborare), București, 2000 etc., etc. În mod special trebuie evidențiate manualele universitare de pionerat: *Introducere în lingvistică* (în colaborare), ed I, 1980, ed a II-a, Chișinău, 1987; *Lingvistica generală* (în colaborare), Chișinău, 1985, – lucrări apreciate înalt de specialiști la vremea apariției lor (vezi revista *Limba și Literatura Moldovenească*, 1986, nr. 1, p. 61-63) – manuale consultate și astăzi de studenți, licențiați, masteranzi, doctoranzi, cadre didactice.

Implicat în mod activ în viața universitară, Nicolae Mățaș s-a adâncit în egală măsură și în plan științific. Cunoașterea perfectă a limbii române sub aspect descriptiv și istoric a fost asigurată de o cercetare serioasă cu mijloacele teoriei moderne, concretizată într-un număr însemnat de articole, realizate singur sau în colaborare. Dintre acestea se impun, în primul rând, lucrările sale de lexicologie bazate pe teoria câmpurilor semantice aplicate la limba română. Exemplară în acest sens este contribuția sa la realizarea celui de-al doilea volum din *Dicționarul Explicativ al Limbii Moldovenești* (1985). Contribuții serioase aduce cercetătorul cu deosebire în sintaxă, la clasificarea propozițiilor și la interpretarea apozitiei, a omonimiei și sinonimiei sintactice, a procedeelelor sintactice de exprimare a aspectului verbal. Caracteristic pentru lucrările sale este examinarea comparativă a fenomenelor, fapt ce-i permite cercetătorului să se oprească mai mult asupra identității limbii române între celelalte limbi romanice și neromanice. A fost preocupat în egală măsură de unele probleme de sociolingvistică și de analiză contrastivă a diverselor categorii gramaticale.

Cultivarea limbii a fost și este mereu în grija domnului profesor, susținută într-o serie de articole publicate în diferite culegeri, reviste, ziare, incluse posterior în cartea **De la grotesc la sublim** (Chișinău, 1995), în care sunt tratate unele probleme de cultură a vorbirii la nivel fonetic, lexical, morfologic și sintactic și este propagată corectitudinea exprimării în uzul vorbit și scris. Se pune accentul pe necesitatea de a munci perseverent „în miezul limbii, și nu la marginile ei”, pentru că, după cum spunea Grigore Vieru, „a vorbi sănătos limba mamei, este o datorie, una dintre cele mai patriotice”. „*Suntem români și vorbim limba română – zice autorul. Dar cum o vorbim? Te strânge în spate când auzi cum e schilodită ea la tot pasul dulcea și încântătoarea limbă română. După*

ce-ți rupi pentru o clipă privirea de pe manuscrisele lui Eminescu și-ți ascuți auzul la modul în care e vorbită limba română în piață, dar și în sala de ședințe a Parlamentului, te convingi că de la sublim și până la grotesc și de la sacru până la profan nu e decât un singur pas. Încerci un sfâșietor sentiment de durere când constăți că ne place totuși mai mult să ne bălăcim în mocirla grotescului, decât să navigăm în oceanul ozonat al sublimului limbii...” (p 7-8).

Pentru facilitarea însușirii grafiei latine, începând cu octombrie 1989 și până la finele anului 1990, a susținut la TVM, seară de seară, împreună cu colegul de breaslă Ion Dumeniuk, ciclul **Învățăm a citi și a scrie cu caractere latine**. În 1990 a editat (în colaborare) mai multe lucrări pentru familiarizarea publicului cu normele scrierii în grafia latină: *Normele ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române, Îndreptar de ortografie, Elemente de ortografie și ortoepie a limbii române, Ortografia și ortoepia limbii române în tabele și blocuri schematice* etc. Pentru a ajuta pe rusofonii și alofonii din republică să însușească limba oficială, a susținut în presa de limbă rusă (revista „Kodri”, ziarele „Narodnoie Obrazovanie”, „Sovetscaia Moldavia”), în colaborare cu Ion Dumeniuk, seria de articole, **Învățăm limba moldovenească**, editând în același scop ghidul **Învățăm limba moldovenească fără profesor** (Chișinău, 1990).

Este bine cunoscută poziția civică a septuagenarului în mișcarea de eliberare națională a românilor basarabeni, în perioada „revoluției lingvistice” din anii 1987-1990, aflându-se de la bun început pe baricade în marea bătălie pentru statalitatea limbii române în Republică, pentru revenirea la grafia latină, pentru identitatea limbii vorbite pe ambele maluri ale Prutului, pentru reîntregirea neamului. Chiar și atunci când a rămas fără o bucată de pâine, când neocomuniștii agrarieni l-au demis din funcția de ministru al Științei și Învățământului, fiind ostracizat pentru așa-zisa „românizare” a tinerei generații, îngrădindu-i revenirea în învățământ și lăsându-l fără un loc de muncă, a suportat cu demnitate sărăcia, dar nu a acceptat sub nicio formă minciuna, să ascundă adevărul, să-și vândă sufletul. Alături de mai mulți colegi de breaslă și intelectuali de bună-credință a militat bărbătește și cu intransigență pentru a dăru generației în creștere fructul interzis de regimul bolșevic: limba și literatura română cu tot cu litere latine. Trebuie avut în vedere că în acea vreme penibilă, în timpurile de tristă faimă, când exista încă URSS și RSSM, respectiv, CC al PCUS și CC al PCM, era un pericol să scrii cu aceste litere, tot așa cum te expunea riscului că vorbești românește. În același timp publică în presa timpului (mai ales în *Literatura și arta, Învățământul public, Tinerimea Moldovei*) multe studii și articole, expuse în diferite luări de cuvânt, inclusiv la Radioul și Televiziunea Națională. O parte din ele a reușit să le înmănuncheze în lucrarea cu titlul sugestiv **Coloana infinită a graiului matern. File din marea bătălie pentru limbă** (Chișinău, 1990 – în colaborare cu Ion Dumeniuk) – lucrare ce constituie o cronică cotidiană a luptelor ce se dau în jurul limbii materne și a veșmântului ei firesc, alfabetul latin. După cum menționează criticul literar, savantul Ion Ciocanu, prefățătorul acestei opere „cartea vădește deplina competență profesională a autorilor, permanenta grijă de a-și argumenta opiniile lansate și concluziile formulate, remarcabila lor putere de convingere, profundul lor patos pus în rostirea nestingherită a adevărului. A adevărului pe care suntem datori să ni-l însușim toți acei chemați prin firea lucrurilor să dezvoltăm graiul strămoșesc, să-i dăm strălucirea cea unică, pe care el a avut-o și pe care urmează să i-o păstrăm pentru generațiile viitoare” (p. 9).

Scrisă de unul singur, culegerea de comunicări și articole **Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul**, (Chișinău, 1998), având în loc de prefața sugestivă parabola

Povestea puiului de găină, transpusă în limbaj esopic de colegul de luptă și de suferință, ilustrul regizor și artist Ion Ungureanu, combate vehement cu argumente incontestabile pseudoteoriile așa-numiților „moldoveniști” privind numele limbii și al poporului nostru, demonstrează inconsistența acestor teorii, care concep existența moldovenilor aparte de cea a neamului românesc și a graiului moldovenesc, aparte de limba română. Astfel, în comunicarea *Simulacrul adevărului științific*, ținută la congresul al V-lea al Filologilor Români (Iași-Chișinău, 4-9 iunie, 1994), vorbitorul, dând dovadă de o bună pregătire teoretică și de o documentată acribie factologică, după ce a adus o serie de probe mai mult decât concludente pentru a demonstra că limba de stat în Republica Moldova este una și aceeași cu limba română literară vorbită de către românii de pretutindeni, afirmă că singura ei denumire recunoscută de știință fiind cea de limba română. Domnul profesor a anulat falsele motivații, la care mai apelează stângaci și astăzi unii rătăciți ai neamului gen A. M. Lazarev, V. N. Stati, I. D. Ciobanu, T. P. Ilișenco, B. I. Vacsman etc., pentru a susține utilizarea numelui de „limbă moldovenească”. Bineînțeles, în pofida unor anomalii și denaturări provocate de vitregiile soartei, marele adevăr este că basarabienii, ca o parte indistructibilă a românimii, vorbeau limba română. Conștientizarea acestei axiome este o condiție sine qua non a păstrării noastre ca națiune, ca specie umană.

Totodată au fost „reabilitați” un șir de înaintași de seamă, buni români și mari patrioți, care au fost profanați de unii denigratori când reproduceau citatele amputate din opera lor sau smulgeau citatele din context și le plasau în textul în care suna cum le convine, pentru a promova minciuna sfruntată, pentru a induce în eroare opinia publică neinițiată. Merită să nominalizăm cel puțin câteva paragrafe temerare, obiective și bine fondate din carte: **Unicul „argument” forte, Aere perennius, În ce limbă a sadovenizat Sadoveanu?, Unde și când a vorbit Densușianu despre o limbă moldovenească?, Nicolae Iorga-moldovenist?, Ce realități cultural-politice l-au influențat pe Mateevici?, Un român get-beget: moldoveanul Zamfir C. Ralli-Arbore, Expulzat din istorie pentru românism** ș.a.

Ca secretar al Comisiei interdeparlamentare pentru studierea istoriei și a problemelor dezvoltării limbii moldovenești, constituită în luna iulie 1988 în cadrul Prezidiului Sovietului Suprem al R. S. S. Moldovenești (condusă de Președintele Prezidiului Alexandru Mocanu), numită de poetul Nicolae Dabija „Comisie de salvare a limbii”, a depus o muncă sisifică. Conform ordinii stabilite, dl Mătcaș avea o misiune destul de dificilă, trebuia să treacă în revistă materialele apărute în presă, precum și scrisorile adresate Comisiei privind problemele limbii în perioada dintre două ședințe ale acesteia. Dând dovadă de o înaltă responsabilitate, secretarul Comisiei și-a îndeplinit cu brio rolul, a contribuit din plin la canalizarea discuțiilor fundamentale care frământau opinia publică. Punctul culminant la soluționarea adecvată a chestiunilor limbii l-a constituit ședința din 28 decembrie 1988, la care au fost discutate rapoartele *Cu privire la statutul lingvistic și social al limbii moldovenești* (prezentat de Silviu Berejan) și *Legătura dintre caracterul romanic al limbii moldovenești și grafia latină* (prezentat de Alexandru Dârul), rapoarte susținute de Comisie și de publicul din sala de ședințe, ce au constituit în mod sigur niște jaloane extrem de importante pentru dezvoltarea, prosperarea și funcționarea nestingherită a limbii române în condițiile bilingvismului. Ba mai mult, în opinia noastră, concepțiile și preceptele formulate au fost puse la baza istoricilor hotărâri ale Sovietului Suprem al R. S. S. M. din 31 august – 1 septembrie 1989.

Ca membru în cele trei grupe de lucru din Parlament care au elaborat legile cu privire la limbă, adoptate de Sovietul Suprem al R. S. S. Moldovenești la 31

august – 1 septembrie 1989, dl profesor Mățaș a avut o contribuție substanțială, implicându-se direct în redactarea legilor și participând la formularea și reformularea unor articole, la discutarea celor trei proiecte de legi (*Cu privire la statutul limbii de stat a R. S. S. Moldovenești, Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul R. S. S. Moldovenești, Cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină*). Deși ulterior au fost mai multe încercări de a revizui unele articole depășite de schimbările social-politice care survenise pe parcurs (dezintegrarea imperiului sovietic, inutilitatea întrebuițării obligatorii pe teritoriul unui stat suveran și independent a limbii altui stat la fel de suveran și de independent), din motive bine cunoscute, toate tentativele de revizuire au suferit eșec.

Domnia Sa motivează în mod efectiv necesitatea modificării și punerii în aplicare a Legislației lingvistice adoptate de parlament, inclusiv a corectării în artic. 13 din Constituție a denumirii limbii noastre. Participând cu comunicarea *O limbă – o națiune* la Conferința științifică **Limba română e numele corect al limbii noastre** (Chișinău, 21-22 iulie 1995), care avea drept scop dezbateră mesajului dlui Mircea Snegur, Președintele Republicii Moldova, prezentat Parlamentului în ziua de 27 aprilie, pentru a corecta unele articole din Constituție, raportorul conchide comprehensibil: „Credem că reformularea articolului 13 din Constituție în varianta solicitată de lumea științifică și de intelectualitatea de la noi și prezentată Parlamentului de către dl Președinte al Republicii în mesajul său din 27 aprilie a. c., precum și examinarea altor pasaje din Legea fundamentală în lumina propunerilor făcute în presă și în cadrul actualei Conferințe privind numele corect al purtătorilor limbii române ar pune capăt tensionării special provocate a maselor largi, ar duce la stabilitatea situației în Republică și ne-ar mobiliza la soluționarea unor probleme cu adevărat stringente și vitale pentru asigurarea unui trai demn de libertatea și independența pe care le-am proclamat. E timpul deci să ajungem la o bună înțelegere și în privința denumirii corecte a limbii noastre, dar și a etnonimului nostru și să nu continuăm la nesfârșit discuțiile inutile de pe la toate răscrucile, făcându-ne de rușine în fața opiniei științifice internaționale” (Limba Română [Chișinău], 1995, nr. 4, p. 82). Din păcate, Parlamentul de atunci în ședința din 9 februarie 1996, n-a luat în considerare opinia specialiștilor și a respins propunerea dlui Mircea Snegur privind denumirea corectă a limbii noastre, lăsând articolul 13 din Constituție cu falsul glotonim „limba moldovenească”.

În funcția de ministru al Științei și Învățământului (1990-1994), ca membru al Guvernului Republicii Moldova (în trei guverne consecutive) a dus bătălie la fel de grea, pe alocuri chiar mai grea, pe câmpul culturii și învățământului. A întreprins o serie de măsuri în vederea reformării învățământului vechi anchilozat și rusificat, revenirii învățământului în limba națională, ralierei la cel european prin integrarea în învățământul românesc modern, unificarea programelor și a planurilor de studii cu cele din România, introducerea manualelor românești (în perspectiva creării de colective de autori din România și Republica Moldova); studierea obligatorie în școlile de stat a limbii române, a istoriei românilor și a cursului integral de literatură română; folosirea în învățământ a glotonimului „limba română” pentru limba oficială a statului și a etnonimului „popor român” pentru denumirea populației majoritare din republică; revenirea la sistemul clasic de structurare a învățământului preuniversitar (primar, gimnazial, liceal, special și profesional) și de apreciere a cunoștințelor elevilor și studenților pe baza de 10 puncte; deschiderea pentru prima dată după 1944 a liceelor, cu studiere avansată a unor limbi străine, la care elevii moldoveni nu aveau acces; derusificarea învățământului național;

atribuirea statutului de limbă străină limbii ruse din școlile neruse de pe teritoriul republicii, care poate fi studiată opțional; atestarea periodică a cadrelor și conferirea de grade didactice; trimiterea masivă a tineretului la studii de toate gradele în Țară, cu burse oferite de statul român etc. Cu părere de rău, sistemul de învățământ de la noi nu a fost sincronizat până la capăt cu cel din Țară. Agrarienii majoritari din Parlament și din structurile statale nu au permis unificarea sistemelor de învățământ în cele două state românești.

Rămânând fără un loc de muncă, a fost nevoit să se autoexileze în Țară. Timp de 13 ani a activat expert superior la Direcția Relații Internaționale din cadrul Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului din România. Și în această nouă funcție dl profesor a pus umărul la extensiunea în domeniul învățământului. Conform Protocolului de colaborare dintre ministerele de resort dintre cele două state românești, România sprijină logistic și material renașterea demnității și identității naționale în Basarabia prin acordarea masivă de burse de studii în Țară la toate nivelurile de învățământ și la toate specializările existente, prin organizarea de cursuri în Țară, a unor cursuri și seminare de limba română, de cultură și civilizație românească, prin organizarea practicii de producție în România a studenților din Republica Moldova etc. Și în cazul de față conștiințiozitatea și acuratețea sărbătoritului nostru s-a dovedit a fi la înălțime.

Dl profesor universitar Nicolae Mățaș îndeplinește și alte funcții, fiind membru al Uniunii Jurnaliștilor din Republica Moldova (1980), membru al Uniunii Scriitorilor din România (1999), membru al colegiului de redacție al revistei „Limba Română” (Chișinău, 1990), membru al colegiului de redacție al revistei „Limba și Literatura Română” (București, 1995), membru al Societății de Științe Filologice din România (București, 1996). Dăruirea și munca asiduă a omagiatului a fost apreciată cu următoarele distincții: Eminent al învățământului public din R. S. S. M. (1960), Eminent al învățământului superior din U. R. S. S. (1980), Doctor honoris causa al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (1993), Profesor honoris causa al universității București (1994). Este decorat cu ordinul Gloria Muncii.

La ceas aniversar îți urez, dragă Nicolae, multă sănătate, să-ți dea Domnul tot ce-ți dorești, alături de cei dragi. Să ai parte de o viață îndelungată pentru a-ți pune în valoare harul și vastele cunoștințe, acumulate timp de 48 de ani în domeniul științific și didactic, să te afli mereu în miezul verbului matern.

La mulți ani și la mai mare, domnule profesor!

TEODOR COTELNIC
Universitatea Pedagogică
de Stat „Ion Creangă”
din Chișinău